

Ontwerp van een RRAM geheugen

Wouter Diels
Alexander Standaert

Thesis voorgedragen tot het behalen
van de graad van Master of Science
in de ingenieurswetenschappen:
elektrotechniek, optie Elektronica en
geïntegreerde schakelingen

Promotor:

Prof. dr. ir. W. Dehaene

Assessoren:

Prof. dr. ir. R. Lauwereins

Prof. dr. ir. M. Verhelst

Begeleiders:

ir. B. Baran

dr. ir. S. Cosemans

© Copyright KU Leuven

Zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van zowel de promotor als de auteurs is overnemen, kopiëren, gebruiken of realiseren van deze uitgave of gedeelten ervan verboden. Voor aanvragen tot of informatie i.v.m. het overnemen en/of gebruik en/of realisatie van gedeelten uit deze publicatie, wend u tot ESAT, Kasteelpark Arenberg 10 postbus 2440, B-3001 Heverlee, +32-16-321130 of via e-mail info@esat.kuleuven.be.

Voorafgaande schriftelijke toestemming van de promotor is eveneens vereist voor het aanwenden van de in deze masterproef beschreven (originele) methoden, producten, schakelingen en programma's voor industrieel of commercieel nut en voor de inzending van deze publicatie ter deelname aan wetenschappelijke prijzen of wedstrijden.

Voorwoord

Dit is mijn dankwoord om iedereen te danken die mij bezig gehouden heeft. Hierbij dank ik mijn promotor, mijn begeleider en de voltallige jury. Ook mijn familie heeft mij erg gesteund natuurlijk.

Wouter Diels
Alexander Standaert

Inhoudsopgave

Voorwoord	i
Samenvatting	iv
Lijst van figuren en tabellen	v
Lijst van afkortingen en symbolen	vi
1 Inleiding	1
1.1 Doel en afbakening van dit werk	1
1.2 Structuur van de tekst	2
2 Geheugencel	3
2.1 Memristor	3
2.2 Memristor in een geheugenstructuur	6
2.3 Besluit	6
3 Geheugenarchitectuur	7
3.1 Van transistorniveau tot systeemniveau	7
3.2 Besluit	9
4 Lastimpedantie-analyse	11
4.1 Impedantiekandidaten	11
4.2 Nominaal gedrag	11
4.3 Gedrag onder variabiliteit	11
4.4 Besluit	11
5 Sense Amplifier analyse	13
5.1 Types SA	13
5.2 Offsetspanning	13
5.3 Sensitiviteitsanalyse	14
5.4 Paretosimulatie	16
5.5 Besluit	16
6 Omringende logica	19
6.1 Decoders	19
6.2 Buffers	19
6.3 BL- en WL-drivers	19
6.4 Passgates	19
6.5 Besluit	19

7	Timing en optimalizatie	21
7.1	Timing	21
7.2	Analyse verschillende geheugenconfiguraties	26
7.3	Besluit	26
8	Besluit	27
A	De eerste bijlage	31
A.1	Meer lorem	31
A.2	Lorem 51	32
B	De laatste bijlage	33
B.1	Lorem 20-24	33
B.2	Lorem 25-27	34
	Bibliografie	35

Samenvatting

In dit **abstract** environment wordt een al dan niet uitgebreide samenvatting van het werk gegeven. De bedoeling is wel dat dit tot 1 bladzijde beperkt blijft.

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Ut purus elit, vestibulum ut, placerat ac, adipiscing vitae, felis. Curabitur dictum gravida mauris. Nam arcu libero, nonummy eget, consectetur id, vulputate a, magna. Donec vehicula augue eu neque. Pellentesque habitant morbi tristique senectus et netus et malesuada fames ac turpis egestas. Mauris ut leo. Cras viverra metus rhoncus sem. Nulla et lectus vestibulum urna fringilla ultrices. Phasellus eu tellus sit amet tortor gravida placerat. Integer sapien est, iaculis in, pretium quis, viverra ac, nunc. Praesent eget sem vel leo ultrices bibendum. Aenean faucibus. Morbi dolor nulla, malesuada eu, pulvinar at, mollis ac, nulla. Curabitur auctor semper nulla. Donec varius orci eget risus. Duis nibh mi, congue eu, accumsan eleifend, sagittis quis, diam. Duis eget orci sit amet orci dignissim rutrum.

Lijst van figuren en tabellen

Lijst van figuren

2.1	Abrupte overgang van hoge weerstand naar lage weerstand voor NiO[1]	4
2.2	Metal-Insulator-Metal structuur[8]	4
2.3	Model van het Pt-TiO ₂ -Pt staal [7]	5
2.4	Illustratie van forming,resetting en setting [8]	5
3.1	Een geheugencel en een branch	8
3.2	Een Local Block	9
3.3	Een Global Block	9
5.1	een sense amplifier	13
5.2	Illustratie van offsetspanning	14
5.3	Door β -mismatch is ladingsinjectie van de pass-gates niet meer gematched en gaat de SA foutief latchen	15
5.4	Simulatieopstelling voor het RC-latch-effect	16
5.5	Simulatieresultaten voor het RC-latch-effect:de 2 ingangs-uitgangsknoppen zijn voorgeladen op 400mV en 380mV. Na 1,6ns wordt de SA aangezet. De SA is ideaal voor deze simulatie.	16
5.6	Vergelijking situatie met voorgeladen (eindige) capaciteit en situatie met spanningsbron (oneindige capaciteit)	17
7.1	Timing problemen bij de bitlijn	22
7.2	Globalblock logica	23
7.3	Timing globalblock	23
7.4	Controle logica memory array	24
7.5	Timing controle logica memory array	24
7.6	Delay van woordlijn decoders + buffers ifv bitlijn decoders	25
7.7	Controle logica memory array	25
7.8	Timing controle logica memory array	26

Lijst van tabellen

Lijst van afkortingen en symbolen

Afkortingen

BL	Bit Line
CDF	Cumulative Distribution Function
GB	Global Block
LB	Local Block
NoBLpLB	Number of Bit Lines per Local Block
NoGB	Number of Global Blocks
NoWLpB	Number of Word Lines per Branch
PDF	Probability Distribution Function
RAM	Random Access Memory
RRAM	Resistive Random Access Memory
SA	Sense Amplifier
SL	Source Line
WL	Word Line

Symbolen

42	“The Answer to the Ultimate Question of Life, the Universe, and Everything” volgens de [?]
c	Lichtsnelheid
E	Energie
m	Massa
π	Het getal pi

Hoofdstuk 1

Inleiding

Vandaag de dag is elektronica niet meer uit het leven weg te denken. Van de smartphone tot het digitaal horloge, van de boordcomputer in de moderne wagen tot de microprocessor in de vaatwasser, overal vind je wel elektronica terug. Sinds Gordon Moore ongeveer 50 jaar geleden de uitspraak deed dat het aantal transistoren op eenzelfde oppervlakte per twee jaar zou verdubbelen [5], is de industrie er over het algemeen goed in geslaagd dit te verwezenlijken. Dit leidde tot de snelle en uiterst complexe chips die we vandaag allemaal goedkoop aankopen.

Naarmate de processorkracht groter werd, steeg ook de vraag voor grotere en snellere geheugens om deze processorkracht ook effectief uit te buiten. Static Random Access Memory (SRAM) blijft een populaire keuze voor snelle ingebedde geheugens, maar heeft het nadeel vluchtig te zijn: eenmaal de voedingspanning wordt afgeschakeld, verdwijnt de informatie. Flash-geheugens, door veel mensen gebruikt voor massa-opslag in USB-sticks of SSDs, hebben ook hun weg gevonden tot het ingebedde domein en behoren wel tot de klasse van niet-vluchtige geheugens. Het blijkt echter bijzonder moeilijk om flash-geheugens verder te verkleinen [6].

Onderzoek naar nieuwe geheugens is dan ook onontbeerlijk. Zo zijn er al nieuwe nieuwe kandidaten in opmars die hoopgevendende tekens geven om te concurreren met (ingebbedde) flash-geheugens. MRAMs (Magnetic RAMs) en in het bijzonder STT-RAM (Spin-Transfer Torque) zullen op termijn een belangrijke rol gaan spelen.

Een andere kandidaat is Resistive RAM (RRAM of ReRAM). Daar waar SRAM- en flash-cellen de informatie bevatten via het al dan niet aanwezig zijn van lading, bevat een RRAM-cel informatie door een bepaalde elektrische weerstand aan te nemen. RRAM zou geen problemen hebben om nog even op de klassieke manier mee te schalen en is dus zonder meer een interessante piste om te onderzoeken. Bovendien zou het gefabriceerd kunnen worden met goedkopere processen dan flash-geheugens - bij flash-geheugenfabricatie zijn vaak dure extra maskers vereist.

1.1 Doel en afbakening van dit werk

Dit werk beschrijft het ontwerp van een 4MByte RRAM-geheugen voor ingebedde toepassingen. De doelstelling is een pareto-optimaal (dynamische energie-snelheid-

oppervlakte) werkend circuit te ontwerpen, gewapend tegen variabiliteit - ongecorreleerde gedragsvariaties van componenten. Het ontwerp houdt rekening met data-retentie bij het uitlezen van bits. De analyse focust op de leesbewerking, de schrijfbewerking valt buiten het bereik van dit werk. [Er worden wel mogelijke oplossingen aangereikt, maar deze werden niet uitdrukkelijk onderzocht]

Voor de leesbewerking wordt het geheugen-element gemodeleerd als een weerstand waarvan de nominale weerstandswaarde afhangt van de celtoestand. Wanneer variabiliteit wordt onderzocht, zal deze weerstandswaarde een stochastische variabele worden met een normale verdeling.

Temperatuursvariaties werden niet in rekening genomen, maar aangezien dit een globale variabele is en het systeem differentieel werkt, wordt niet verwacht dat de performantie aanzienlijk zal verminderen.

Alle data die worden getoond, komen voort uit Spectre-simulaties met 45nm PTM transistormodellen.

1.2 Structuur van de tekst

In hoofdstuk 2 zal de technologie van een RRAM geheugen uiteengezet worden, alsook diens toepassingen. Ook zal het elementaire principe om uit een weerstand een nuttig elektrisch signaal te vormen uitgelegd worden. In hoofdstuk 3 wordt het geheugensysteem vanuit vogelperspectief besproken. Er wordt hier ook aangehaald wat de tunebare parameters zijn van de architectuur. Voor een robuuste, snelle en laag-energetische leesoperatie uit te voeren is het belangrijk het geheugenelement te combineren met een zorgvuldig gekozen impedantie, dit wordt onderzocht in hoofdstuk 4. Uiteindelijk zal er een bitstream moeten gegenereerd worden aan de uitgang van het systeem, de sense amplifier zorgt hiervoor en wordt besproken in hoofdstuk 5. In de geheugenstructuur zijn ook bepaalde logische (digitale) operaties nodig om op basis van het opgegeven adres de juiste cel aan te spreken, de hiervoor gebruikte blokken worden beschreven en geanalyseerd in hoofdstuk 6. Ten slotte zal in hoofdstuk 7 de timing van controlesignalen onderzocht worden en hoe het systeem te optimaliseren door middel van de architectuurparameters te tunen.

Hoofdstuk 2

Geheugencel

Elk geheugen bestaat uit een verzameling individuele cellen die op een of andere manier informatie bevatten. In dit hoofdstuk wordt eerst dieper ingegaan op de manier waarom een R-RAM geheugencel informatie bevat en vervolgens hoe deze informatie [elektrisch] kan worden uitgelezen.

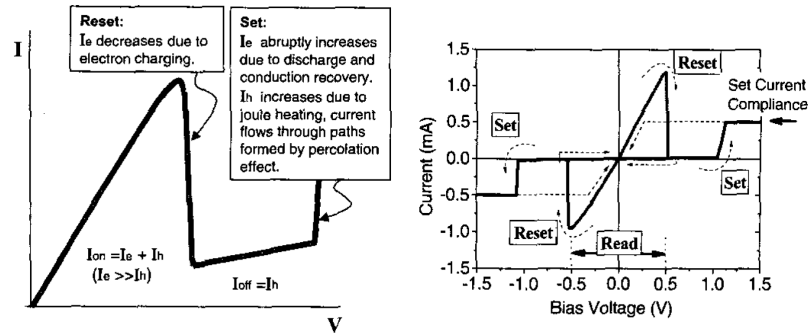
2.1 Memristor

Het essentiële element van een R-RAM geheugencel is ontegensprekbaar de zogenaamde memristor. De memristor wordt ook wel gezien als de 4^e passieve component, naast de weerstand, spoel en condensator.

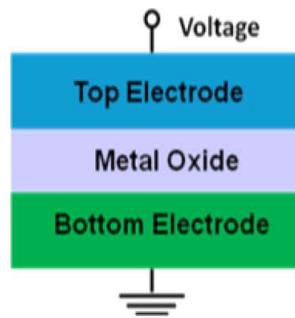
2.1.1 Theoretisch principe

In 1971 publiceerde Leon Chua, een onderzoeker in o.a. niet-lineaire circuittheorie, een artikel waarin hij opmerkte dat er voor de 4 fundamentele circuitvariabelen (de spanning v , stroom i , lading q en flux ϕ ¹) van 6 mogelijke onderlinge relaties er slechts 5 gekend waren: $q(t) = \int_{-\infty}^t i(\tau) d\tau$, $\phi(t) = \int_{-\infty}^t v(\tau) d\tau$, $v(t) = R * i(t)$, $q(t) = C * v(t)$ en $\phi(t) = L * i(t)$ volgen uit de wetten van Maxwell en uit de definities van de weerstand, spoel en condensator, maar er ontbrak een relatie tussen ϕ en q .^[3] Hij suggereerde dat er een 4^e nog niet ontdekte passieve 2-pool moest bestaan die dit verband herbergde. Hij stelde dat $M(q) = \frac{d\phi(q)}{dq}$ met M de *memristance*. Hieruit volgt dat voor dit element $v(t) = M(q(t))i(t)$. Indien er een lineair verband bestaat tussen ϕ en q , gedraagt dit element zich als een gewone weerstand. Enkel wanneer er een niet-lineair verband bestaat, beginnen er zich interessante karakteristieken voor te doen. Zo gedraagt het element zich ogenblikkelijk als een weerstand, maar gaat deze weerstandswaarde variëren in de tijd aan de hand van de stroom die er doorgelopen heeft. Gebaseerd op deze conclusie doopte hij deze component de memristor (een contractie van memory en resistor). Chua beëindigde zijn artikel met te erkennen dat er op dat moment nog geen fysische memristor was ontdekt, maar dat dit in de toekomst wel kon gebeuren, al dan niet zelfs per ongeluk. Hij gaf zelfs aan dat er

¹ $\phi(t) = \int_{-\infty}^t v(\tau) d\tau$, voor een ideale inductantie is dit hetzelfde als magnetische flux

Figuur 2.1: Abrupte overgang van hoge weerstand naar lage weerstand voor NiO[1]

Figuur 2.2: Metal-Insulator-Metal structuur[8]

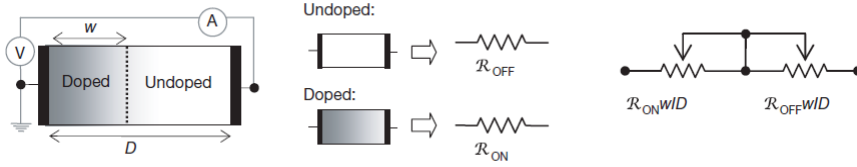
misschien al in die tijd materialen met memristorkarakteristieken gebruikt werden, maar dat men hier over keek. Hij zou gelijk krijgen.

2.1.2 Fysische memristors

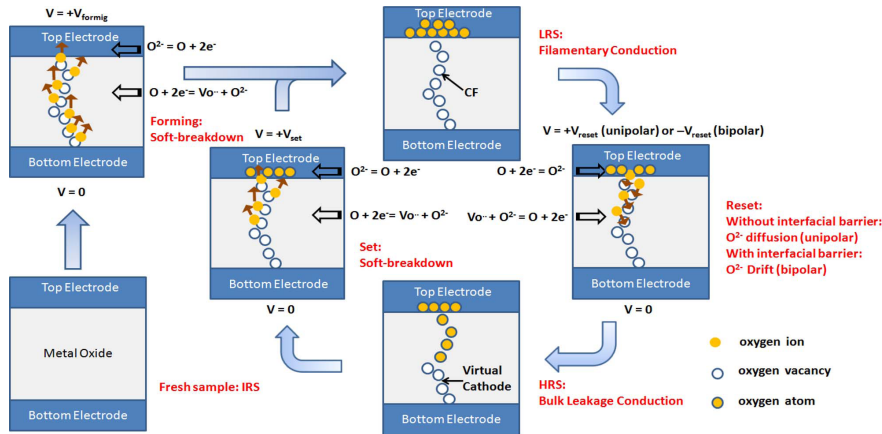
Er werd reeds langer (zelfs al sinds de jaren 60) opgemerkt dat sommige metaaloxides, die normaal gezien als elektrisch isolator functioneren, een plotse overgang kunnen ervaren naar een veel geleidendere staat (zie figuur 2.1). Dit gebeurt veelal in een configuratie waarbij het oxide wordt geplaatst tussen 2 metalen (MIM configuratie). [8] (zie ook figuur 2.2)

In 2008 publiceerde een onderzoeksgroep van Hewlett-Packard een artikel waarin ze opmerkten dat het gedrag van hun Pt-TiO₂-Pt stalen een merkwaardige gelijkenis vertoonde met Chua's memristor. [7] Uit de modellering van hun stalen argumenteerden ze dat dit een ideale memristor zou zijn en dat het effect meer uitgesproken is bij kleine afmetingen: het titaniumoxide bestaat uit 2 delen: zuiver TiO₂, een halfgeleider met hoge weerstand, en TiO_{2-x} met zuurstofafwezigheid (oxygen vacancies) met een veel lagere weerstand. Door een elektrisch veld aan te leggen worden zuurstofatomen weg of in het rooster getrokken en verandert de verhouding TiO₂ en TiO_{2-x} en dus ook de netto weerstand (zie figuur 2.3).

Voor deze opstelling geldt dan dat $M(q) = R_{\text{off}}(1 - \frac{\mu_v R_{\text{on}}}{D^2} q(t))$ met D de dikte

Figuur 2.3: Model van het Pt-TiO₂-Pt staal [7]

Figuur 2.4: Illustratie van forming, resetting en setting [8]

van de titaniumoxidefilm, μ_v de mobiliteit van de zuurstofionen en $R_{on} \leq M \leq R_{off}$. Het dynamisch gedrag van de ogenblikkelijke weerstandswaarde is dus afhankelijk van het verloop van de stroom in de tijd en dit des te meer in het nanometerdomein.

Naast titaniumoxide zijn er nog andere materialen die schakelend weerstandsverdrag vertonen zoals nikkeloxide[1], hafniumoxide[2], aluminiumoxide[4],... Niet altijd kunnen de resultaten gemodelleerd worden volgens de originele memristortheorie, maar desalnietemin zullen deze materiaalconfiguraties bruikbaar zijn in toepassingen. Bij al deze MIM-configuraties blijft het mechanisme wel hetzelfde: na fabricatie is het oxidekristal intrinsiek zuiver, maar onder druk van een voldoende groot elektrisch veld zullen de zuurstofatomen losgerukt worden uit het rooster naar de anode. Het gebrek aan zuurstofatomen zorgt voor conductieve filamenten. Het element bereikt dan een laagresistieve staat (LRS). Deze zachte doorslag van het zuivere oxide wordt *forming* genoemd. Het proces is tot zekere hoogte omkeerbaar (*reset*), maar er zullen altijd meer defecten in het kristal zijn dan na fabricatie. Dit betekent dus ook dat nadat de memristor één keer een forming- en resetproces is ondergaan en zich terug in een hoogresistieve staat (HRS) bevindt, er hierna een minder groot elektrisch veld nodig is om terug tot een LRS te komen. Dit proces heet *setting*. Deze drie processen zijn geïllustreerd op figuur 2.4.

De verschillende MIM-structuren hebben ook verschillende eigenschappen. Zo moet er onderscheid gemaakt worden tussen unipolair schakelen en bipolair. Bij

bipolair resistief schakelen zal forming/setting optreden wanneer de aangelegde spanning een bepaalde polariteit heeft en resetting bij de omgekeerde polariteit. Bij unipolair schakelen is de amplitude van de spanning doorslaggevend voor welke van de 3 processen zal optreden, niet de polariteit.

2.1.3 Toepassingen

Naast uiteraard de geheugentoepassing, die in de volgende sectie ingeleid zal worden, hebben resistief schakelende elementen nog andere toepassingen. Met de resistief chakelende elementen zou een *crossbar latch* gerealiseerd kunnen worden,

2.2 Memristor in een geheugenstructuur

In dit werk wordt gebruik gemaakt van een *1 Transistor, 1 Resistor* (maar eigenlijk dus een memristor) architectuur, de combinatie van deze twee vormt de geheugencel, maar er zijn nog een paar andere configuraties die zouden toegepast kunnen worden.

2.2.1 1T1R

2.2.2 1R

2.2.3 1T1D

2.3 Besluit

Hoofdstuk 3

Geheugenarchitectuur

De afzonderlijke geheugencellen zullen uiteindelijk samengebracht moeten worden in een geheel. In dit hoofdstuk zal de algemene structuur besproken worden alsook de vrijheidsgraden die in hoofdstuk 7 onderzocht worden voor een optimaal werkend systeem. Ten slotte zullen ook nog de bouwblokken aangekaard worden die meer uitvoerig besproken worden in de volgende hoofdstukken.

3.1 Van transistorniveau tot systeemniveau

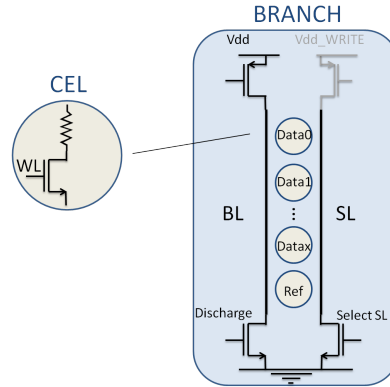
Hoewel het hele systeem op de chip in weze bestaat uit transistoren en passieve componenten, zal dit nog onmogelijk te begrijpen vallen op zulke grote schaal. Het is daarom aangewezen om meer abstractie te maken en de componenten vanop een hoger niveau te bekijken.

3.1.1 Cel

Zoals besproken in hoofdstuk 2 zal dit het bouwblok zijn dat het vaakst terug zal te vinden zijn op het geheugensysteem. De cel bestaat uit een memristor en een transistor. De geheugencel heeft drie terminals: de gate van de transistor, die zal verbonden worden met een wordline, de source van de transistor, die zal verbonden worden met een sourceline en tenslotte de terminal van de memristor, die zal verbonden worden met een bitline. Een cel wiens memristor zich in een willekeurige resistieve staat bevindt is een datacel, terwijl de memristor van referentiecellen in een voorgeprogrammeerde en dus gekende resistieve staat verkeert.

3.1.2 Branch

In een branch worden er een bepaald aantal datacellen verbonden aan één BL en één SL. Dit aantal wordt *Number of Word Lines per Branch* (NoWLpB) genoemd en is een van de vrijheidsgraden van de geheugenarchitectuur. Naast alle datacellen is er ook nog één referentiecel verbonden aan de BL en SL van de branch. Elke BL wordt via een pMOS-transistor verbonden met de voedingspanning V_{dd} en via een nMOS-transistor aan de grondspanning V_{ss} . In dit werk is er enkel een nMOS-transistor

Figuur 3.1: Een geheugencel en een branch

die de SL verbindt met Vss.¹ De nMOS-transistoren aan BL en SL fungeren als schakelaars, de pMOS-transistor wordt gebruikt als impedantie voor een resistieve spanningsdeling (zie hoofdstuk 4). Ter illustratie wordt de samenhang tussen cel en branch getoond in figuur 3.1.

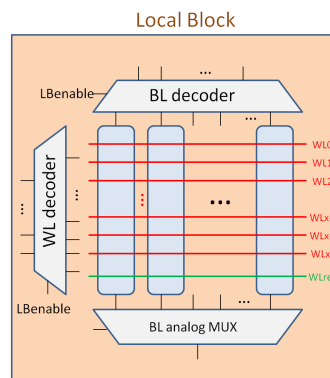
3.1.3 Local Block

Verschillende BLs en SLs worden samengebracht in een Local Block, waarvan de vrijheidsgraad *Number of Bit Lines per Local Block* (NoBLpLB) heet. In een LB bevinden er zich dus NoBLpLB x NoWLpB datacellen en NoBLpLB referentiecellen. Ook zitten er in een Local Block zowel BL- als WL-decoders. De structuur van een Local Block is geïllustreerd op figuur 3.2. De uitgangen van de WL-decoder zullen (mits wat buffering tussenin) worden aangesloten aan de data-WLs zelf, die van de BL-decoder zullen een spanningsdeling tweeweg brengen op de BLs. De referentie-WL zal via een extern signaal verbonden worden. Aangezien een LB zowel data- als referentiecellen bevat, gaat een LB twee werkingmodes hebben: een mode waarbij er één datacel wordt aangesproken en een mode waarbij er een bepaald aantal referentiecellen in parallel wordt aangesproken.

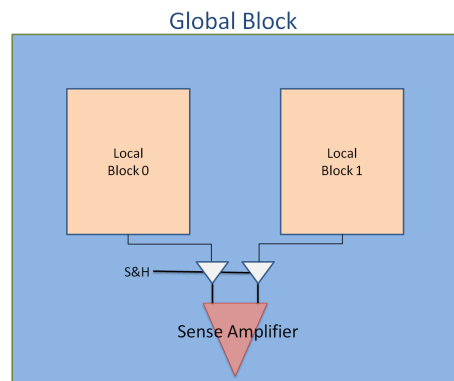
3.1.4 Global Block

Een Global Block bestaat uit twee LBs en een sense amplifier (SA). In het ene LB gaat er een datasignaal geproduceerd worden, in het andere een referentiesignaal (zie figuur 3.3). Vervolgens gaat de SA dit kleine signaalverschil versterken tot een zuivere rail-to-rail output. Aan de uitgang van het GB verschijnen dan ook de opgevraagde bits. De laatste architectuurvrijheidsgraad is de *Number of Global Blocks* (NoGB), het totale geheugen bevat dus NoGB x 2 x NoBLpLB x NoWLpB geheugencellen.

¹In een volledig geheugensysteem zou de SL via een pMOS ook nog verbonden zijn met een niet onderzochte spanningsknoop Vdd_write. De pMOS zou dan worden aangezet voor schrijfwering.

Figuur 3.2: Een Local Block

Figuur 3.3: Een Global Block

3.2 Besluit

Hoofdstuk 4

Lastimpedantie-analyse

Om een cel uit te lezen wordt er een spanning gegenereerd op de bitline door middel van spanningsdeling. Het is dus belangrijk om de 2 impedanties van de spanningsdeler zodanig te kiezen voor optimale snelheid, bitline spanningsverschil en memristorretentie. Ook belangrijk is dat deze impedanties robuust zijn tegen variabiliteit.

4.1 Impedantiekandidaten

4.1.1 Schakelaarsbelasting

4.1.2 Extra MOS-transistor

4.1.3 Diode-geconnecteerde MOS-transistor

4.1.4 Bulk-geconnecteerde MOS-transistor

4.2 Nominaal gedrag

4.3 Gedrag onder variabiliteit

4.3.1 Monte Carlo simulaties

4.4 Besluit

Hoofdstuk 5

Sense Amplifier analyse

Een sense amplifier versterkt kleine signaalverschillen tot rail-tot-rail signalen. Aangezien de uitgangsignalen hiervan ook de uitgelezen bits zijn van het geheugen, is het bovenal belangrijk dat dit op een correcte manier gebeurt, ondanks variabiliteit. Het is dus logisch om de sense amplifier wat meer te onderzoeken en zodanig te ontwerpen op een robuuste manier, terwijl er ook rekening gehouden wordt met energie en snelheid.

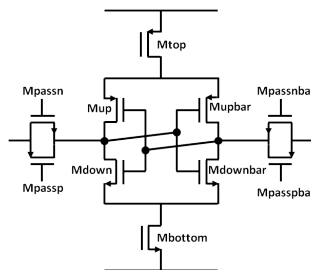
5.1 Types SA

...

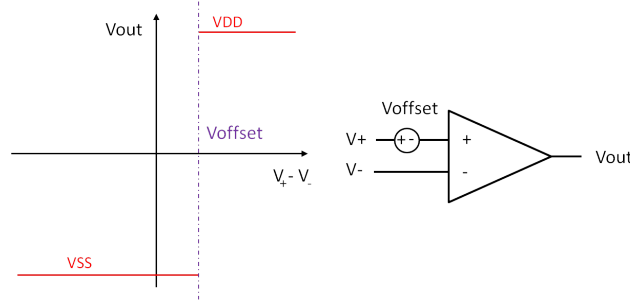
In wat volgt zal er worden voortgewerkt met de SA van figuur 5.1.

5.2 Offsetspanning

Een ideale sense amplifier zal voor elke twee ingangssignalen correct versterken, tenzij de signalen dezelfde zijn, waarna de SA in een metastabiele toestand belandt. In de praktijk is er echter wegens variabiliteit een limiet voor het ingangsspanningsverschil waarbij er correct versterkt wordt. Deze limiet heet de offsetspanning en wordt geïllustreerd in figuur 5.2. De offsetspanning van een SA is in de ontwerpfasen een stochastische variabele met gemiddelde 0V, pas nadat een chip gefabriceerd is ligt de

Figuur 5.1: een sense amplifier

Figuur 5.2: Illustratie van offsetspanning

offsetspanning definitief vast [al kan het zijn dat deze met de tijd nog verandert]. Er zijn 2 manieren waarop men de offsetspanning van een systeem kan aanpakken: ofwel ontwerp je het systeem zodanig dat het verschil van deingangssignalen van de SA groot genoeg is zodat ze [in 99,9% van de gevallen] niet groter is dan de offsetspanning, ofwel bouw je een mechanisme in waarbij je na fabricatie de offsetspanning meet en vervolgens compenseert. In dit werk is gekozen voor het eerste. Hiervoor is het wel belangrijk te onderzoeken wat de verdeling is van de offsetspanning, dit wordt gedaan in de volgende sectie.

5.3 Sensitiviteitsanalyse

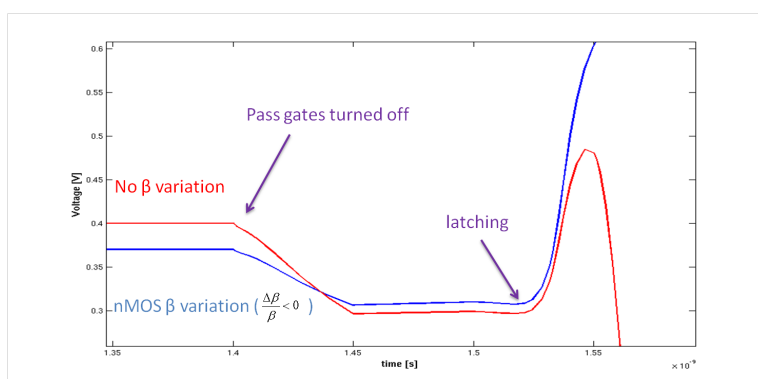
De SA wordt gerealiseerd als een circuit met transistors. Elke transistor heeft 2 stochastische parameters met een normale verdeling, nl. ΔV_t en $\Delta\beta$. De spreiding van deze verdelingen is gekend: $\sigma_{\Delta V_t} = \frac{A_{V_t}}{\sqrt{WL}}$ en $\sigma_{\Delta\beta} = \frac{A_{\beta}}{\sqrt{WL}}$. Met een sensitiviteitsanalyse kan men uit deze standaardafwijkingen de standaardafwijking van de offsetspanning $\sigma_{V_{offset}}$ berekenen. Hierbij wordt verondersteld dat de stochastische variabele V_{offset} een lineaire combinatie is van de normaal verdeelde afwijkingen $(\Delta V_t)_i$ en $(\frac{\Delta\beta}{\beta})_i$:

$$V_{offset} = \sum_{i=1}^N a_i (\Delta V_t)_i + b_i \left(\frac{\Delta\beta}{\beta}\right)_i.$$

a_i en b_i zijn de gevoeligheden van de offset naar de variatieparameters: $a_i = \frac{\partial V_{offset}}{\partial (\Delta V_t)_i}$ en $b_i = \frac{\partial V_{offset}}{\partial (\frac{\Delta\beta}{\beta})_i}$. Voor een dergelijke variabele geldt

$$\text{dan: } \sigma_{V_{offset}} = \sqrt{\sum_{i=1}^N a_i^2 (\sigma_{\Delta V_t})_i^2 + b_i^2 (\sigma_{\frac{\Delta\beta}{\beta}})_i^2}.$$

Er moet wel geverifieerd worden of de stelling dat er een lineaire afhankelijkheid is tussen V_{offset} en de variatieparameters gegrond is. Dit kan gedaan worden aan de hand van een analyse waarbij elke variatieparameter afzonderlijk gesweept wordt. In figuur ?? wordt het resultaat getoond voor een dergelijke analyse bij een SA met minimale afmetingen, in tabel ?? worden de resultaten en de resulterende standaardvariatie van de SA getoond. Er moet opgemerkt worden dat er bij deze simulatie slechts gesweept werd voor de variatieparameters van -4σ tot 4σ . Dit is om de reden dat voor de minimale transistoren de standaardvariatie het grootst is.

Figuur 5.3: Door β -mismatch is ladingsinjectie van de pass-gates niet meer gematched en gaat de SA foutief latchen

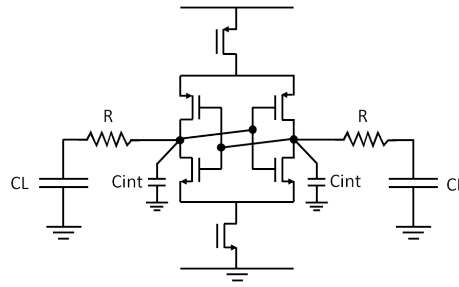
In de Spectre-simulaties zouden transistoren voor te grote negatieve β -mismatch stroom leveren in de omgekeerde richting. Deze situatie zal fysisch nooit optreden.

Opmerkelijk bij deze analyse is dat er een significante bijdrage is van de pass-gates door β -mismatch. Een nadere observatie leert dat deze bijdrage optreedt door ladingsinjectie van de pass-gates die niet meer gematched is (zie figuur 5.3). Hierbij moet wel worden opgemerkt dat voor deze simulatie er geen overlap is tussen het controlesignaal op de passgate aan te zetten en het signaal om de SA te activeren. De reden hierachter is dat als er overlap tussen deze signalen is, de SA ook de BL zou trachten op te laden. Hierbij zou er moeten ingeboet worden aan snelheid en het zou ook extra energie kosten.

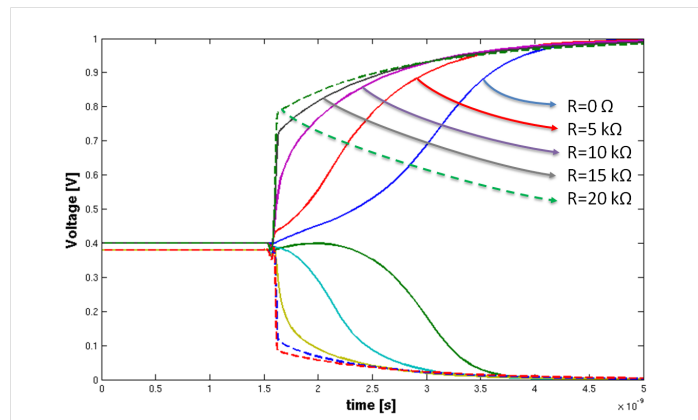
Men kan argumenteren dat er een korte overlap zou kunnen toegelaten zijn, waarna er voldoende spanningsverschil tussen de 2 ingangs-uitgangsknoppen zou opgebouwd zijn opdat de ladingsinjectie geen effect meer kan hebben op het eindresultaat. Een tegenargument is dat de timing hiervoor te precies moet zijn.

5.3.1 RC-latch-effect

De situatie waarbij er volledige overlap is tussen de controle signalen kan vereenvoudigd worden opgesteld met de situatie van figuur 5.4. De pass-gate die aanstaat wordt voorgesteld als een weerstand, de pass-gate in het local block en diens parasitaire capaciteit wordt verwaarloosd. CL bedraagt voor deze simulatie 46 fF, het equivalent voor een BL waaraan 256 cellen hangen. C_{int} bedraagt voor een SA met minimale transistorafmetingen 161 aF. Wanneer het dynamisch latch-gedrag bekeken wordt voor verschillende waarden van R, treedt er een merkwaardig effect op (zie figuur 5.5): voor voldoende grote waarden van R lijkt het alsof de grote capaciteit ontkoppeld is van de latch tot op een zeker tijdstip, waarna een veel tragere settling optreedt. De verklaring ligt in het feit dat CL zich voor hoge frequenties als een kortsluiting gedraagt (zie figuur 5.6), een plotse stroom vloeit door de weerstand en hierdoor ontstaat er een spanningsval over de weerstand. Hierna gaat er op veel lagere frequenties een spanning beginnen vormen over de capaciteit waardoor de

Figuur 5.4: Simulatieopstelling voor het RC-latch-effect

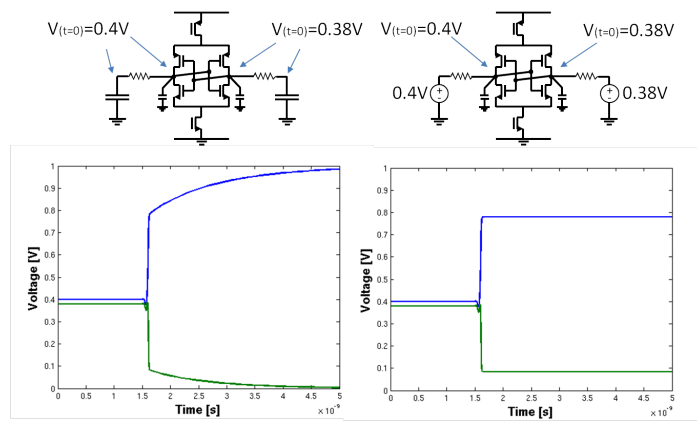

Figuur 5.5: Simulatiereultaten voor het RC-latch-effect: de 2 ingangs-uitgangsknoppen zijn voorgeladen op 400mV en 380mV. Na 1,6ns wordt de SA aangezet. De SA is ideaal voor deze simulatie.

ingangs-uitgangsknoppen volledig kunnen laden/ontladen tot VDD en VSS.

5.4 Pareto simulatie

5.5 Besluit

Figuur 5.6: Vergelijking situatie met voorgeladen (eindige) capaciteit en situatie met spanningsbron (oneindige capaciteit)

Hoofdstuk 6

Omringende logica

Een heleboel logische blokken, zoals decoders, drivers, pass-gates en buffers zitten verwerkt in de geheugenstructuur. In dit hoofdstuk worden deze componenten van wat dichterbij onderzocht.

6.1 Decoders

6.1.1 Vergelijkende studie

6.2 Buffers

6.3 BL- en WL-drivers

6.4 Passgates

6.5 Besluit

Hoofdstuk 7

Timing en optimalizatie

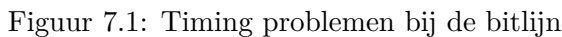
Voor een correcte werking van het geheugen, is het van belang dat de verschillende controlesignalen in een bepaalde volgorde verwerkt en doorgegeven worden. Bovendien is er ruimte voor optimalisatie door al de signalen even snel te maken als het kritisch pad. In het eerste deel van dit hoofdstuk zal de invloed van architecture en sizing onderzocht worden op de timing van de signalen. De constraints en vrijheidsgraden die hier uit volgen zullen dan gebruikt worden in het tweede deel van dit hoofdstuk om een optimale architecture te vinden.

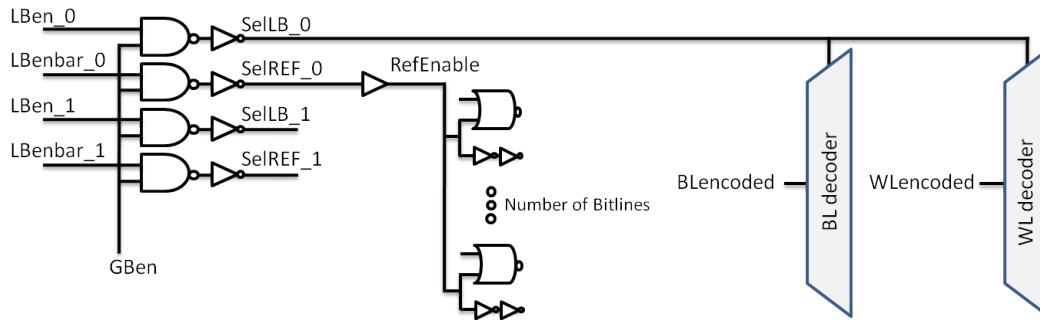
7.1 Timing

Het ontwerp van dit geheugen gaat tot het niveau van het globalblock 3.1.4, hierbij wordt de veronderstelling gemaakt dat alle signalen tegelijkertijd binnen komen in het globalblock. Hierna propageren de signalen door logica tot ze verschillende transistoren rond de BL aansturen. De aansturing van deze transistoren omvatten de eerste kritische timing constraints. Vervolgens worden de muxen en SA aangesloten, deze zullen de tweede timing constraints bevatten.

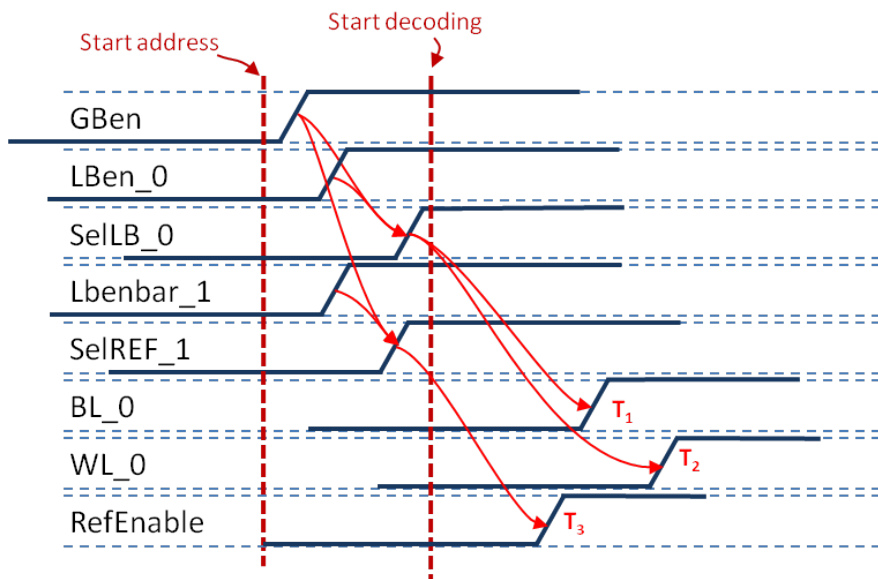
7.1.1 Kritische timing voor het (de)selecteren cell

Timings problemen rond het (de)selecteren van de cell komen door het een verschil in timing voor het (de)selecteren van de load en cell. Indien de load geselecteerd wordt voor de cell zal de bitline vroegtijdig beginnen opladen naar de voedingspanning. Wanneer de cell dan geselecteert is zal de bitline naar een betekenis volle spanning getrokken worden. Afhankelijk van het tijds verschil tussen deze twee evenementen, zal de bitlijn terug omlaag getrokken worden, wat resulteert in een energie verspilling. Dit wordt geïllustreerd in figuur 7.1a. Indien de cell gedeselecteert wordt voordat de load gedeselecteert is, zal de bitline ook opladen naar de voedingspanning. Dit heeft als gevolg dat het ontladen van de bitlijn langer zal duren en de overbodige oplading resulteert ook in een energie verspilling. Door de keuze van logica (zie figure TODO) zal afhankelijk van het tijds verschil, de mux te vroeg worden afgeschakeld. Waardoor de knoop achter de mux niet volledig ontladen zal zijn. Dit heeft geen nadelige

Figuur 7.2: Globalblock logica

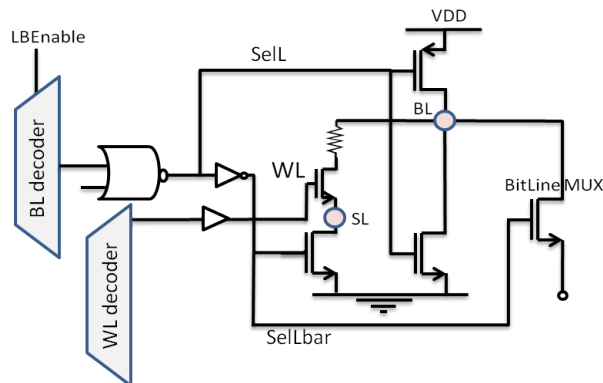

Figuur 7.3: Timing globalblock

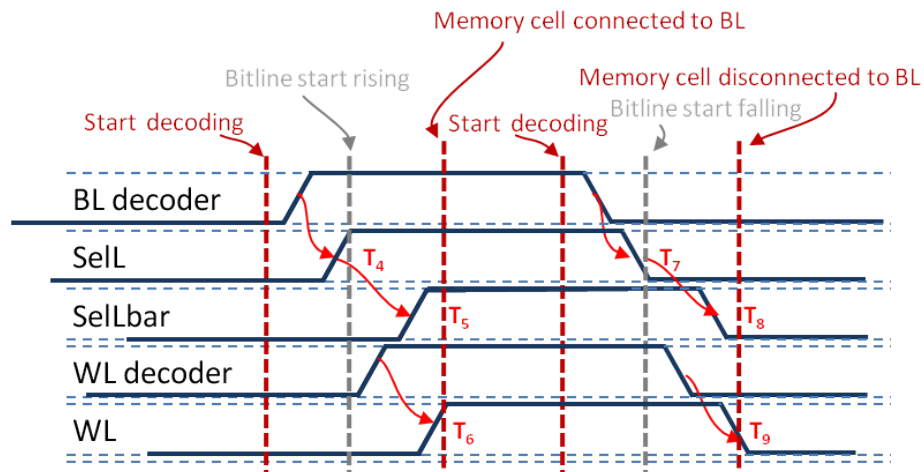
en 7.5. Bij het aanschakelen van de cell zouden de cell vroeger of tegelijk als de last moeten geschakelt worden. Op het timings diagram wordt dit geïllustreert als $T_4 = T_5 = T_6$. Door de implementatie van de logica is dit niet mogelijk aangezien er altijd een inverter vertraging verschil is tussen T_4 en T_5 . Deze vertraging is minimaal en kan getollereerd worden door dat de bitlijn in elk geval moet op geladen worden tot minimum V_{LRS} . Bij lage voedingsspanningen komt dit probleem daarentegen terug boven. T_6 wordt bepaald door woordlijn decoder en woordlijn buffers. Deze vertraging zou zo gemaakt moeten worden dat deze vroeger of gelijk met T_5 valt. Bij het afschakelen van de cell zijn de omgekeerde voorwaarden nodig namelijk, De last zou vroeger of gelijk als de cell moeten afgeschakelt moeten worden. Deze voorwaarde is voldaan als T_7 voor T_8 en T_9 komt. Door de inverter is T_7 altijd voor T_8 , T_9 daarentegen word bepaald door de woordlijn decoder en buffer en zou voor

T7 moeten komen.

De timing van de controle logica voor de memory array staat in het circuit vast op de timing van de woordlijn na. Deze moet moet geselecteerd worden voor de sourcelijn geselecteerd is en moet gedeselecteerd worden na dat de last gedeselecteerd is. De timing van de woordlijn wordt expliciet bepaalt door de grote van de woordlijn decoder en impliciet door de grote van de bitlijn decoder dat de grote van de woordlijn buffer bepaalt. Figure 7.6 geeft de delay van verschillende grotes van woorlijn decoders + buffer ifv verschillende grotes van bitlijn decoders weers ... TODO

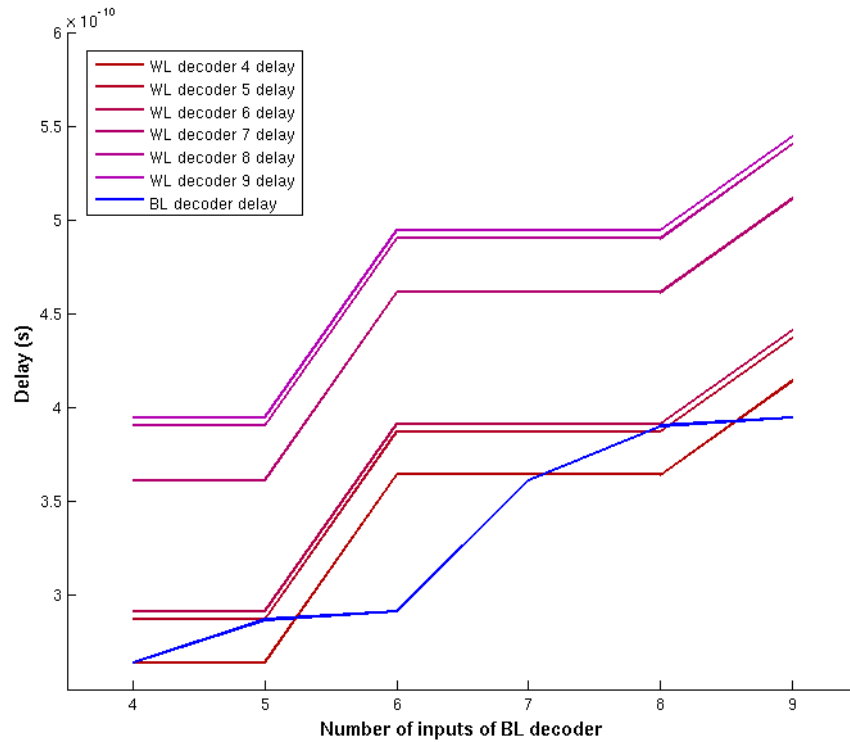

Figuur 7.4: Controle logica memory array

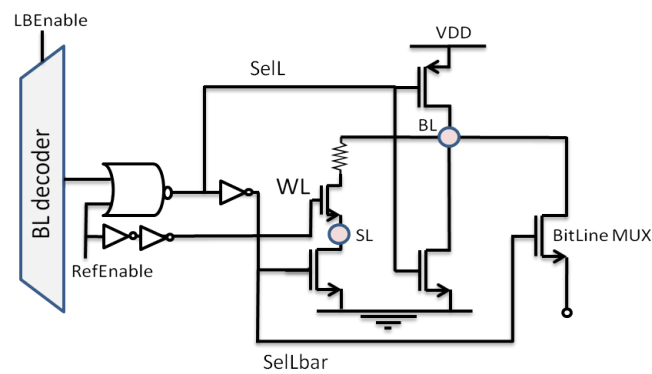
Figuur 7.5: Timing controle logica memory array

De timings voorwaarden voor het selecteren en deselecteren van de referentie cell, zijn het zelfde als die van de memory cellen. Het circuit en timing diagram is geillustreerd in figuren 7.7 en 7.8. Anders als bij de memory cellen worden de timings voorwaarden al in de logica zelf voldaan door dat de woorlijnen worden aangestuurd

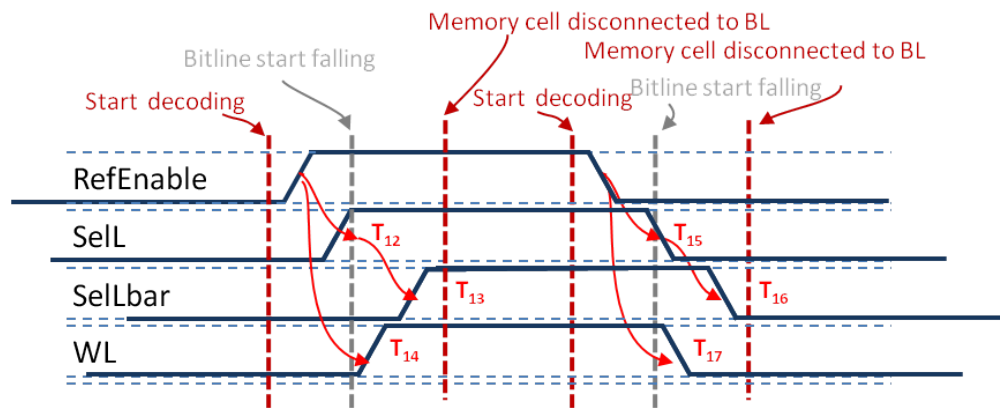

Figuur 7.6: Delay van woordlijn decoders + buffers ifv bitlijn decoders

door een signaal dat rechtstreeks van de bitlijn decoder komt. Dit signaal wordt dan vertraagt door twee invertoren om de juiste timing te verwezelijken.

Figuur 7.7: Controle logica memory array

Figuur 7.8: Timing controle logica memory array

7.1.2 Critische timing voor het uitlezen van de cell

7.2 Analyse verschillende geheugenconfiguraties

7.3 Besluit

Hoofdstuk 8

Besluit

De masterproeftekst wordt afgesloten met een hoofdstuk waarin alle besluiten nog eens samengevat worden. Dit is ook de plaats voor suggesties naar het verder gebruik van de resultaten, zowel industriële toepassingen als verder onderzoek.

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Ut purus elit, vestibulum ut, placerat ac, adipiscing vitae, felis. Curabitur dictum gravida mauris. Nam arcu libero, nonummy eget, consectetur id, vulputate a, magna. Donec vehicula augue eu neque. Pellentesque habitant morbi tristique senectus et netus et malesuada fames ac turpis egestas. Mauris ut leo. Cras viverra metus rhoncus sem. Nulla et lectus vestibulum urna fringilla ultrices. Phasellus eu tellus sit amet tortor gravida placerat. Integer sapien est, iaculis in, pretium quis, viverra ac, nunc. Praesent eget sem vel leo ultrices bibendum. Aenean faucibus. Morbi dolor nulla, malesuada eu, pulvinar at, mollis ac, nulla. Curabitur auctor semper nulla. Donec varius orci eget risus. Duis nibh mi, congue eu, accumsan eleifend, sagittis quis, diam. Duis eget orci sit amet orci dignissim rutrum.

Nam dui ligula, fringilla a, euismod sodales, sollicitudin vel, wisi. Morbi auctor lorem non justo. Nam lacus libero, pretium at, lobortis vitae, ultricies et, tellus. Donec aliquet, tortor sed accumsan bibendum, erat ligula aliquet magna, vitae ornare odio metus a mi. Morbi ac orci et nisl hendrerit mollis. Suspendisse ut massa. Cras nec ante. Pellentesque a nulla. Cum sociis natoque penatibus et magnis dis parturient montes, nascetur ridiculus mus. Aliquam tincidunt urna. Nulla ullamcorper vestibulum turpis. Pellentesque cursus luctus mauris.

Nulla malesuada porttitor diam. Donec felis erat, congue non, volutpat at, tincidunt tristique, libero. Vivamus viverra fermentum felis. Donec nonummy pellentesque ante. Phasellus adipiscing semper elit. Proin fermentum massa ac quam. Sed diam turpis, molestie vitae, placerat a, molestie nec, leo. Maecenas lacinia. Nam ipsum ligula, eleifend at, accumsan nec, suscipit a, ipsum. Morbi blandit ligula feugiat magna. Nunc eleifend consequat lorem. Sed lacinia nulla vitae enim. Pellentesque tincidunt purus vel magna. Integer non enim. Praesent euismod nunc eu purus. Donec bibendum quam in tellus. Nullam cursus pulvinar lectus. Donec et mi. Nam vulputate metus eu enim. Vestibulum pellentesque felis eu massa.

Quisque ullamcorper placerat ipsum. Cras nibh. Morbi vel justo vitae lacus

tincidunt ultrices. Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. In hac habitasse platea dictumst. Integer tempus convallis augue. Etiam facilisis. Nunc elementum fermentum wisi. Aenean placerat. Ut imperdiet, enim sed gravida sollicitudin, felis odio placerat quam, ac pulvinar elit purus eget enim. Nunc vitae tortor. Proin tempus nibh sit amet nisl. Vivamus quis tortor vitae risus porta vehicula.

Fusce mauris. Vestibulum luctus nibh at lectus. Sed bibendum, nulla a faucibus semper, leo velit ultricies tellus, ac venenatis arcu wisi vel nisl. Vestibulum diam. Aliquam pellentesque, augue quis sagittis posuere, turpis lacus congue quam, in hendrerit risus eros eget felis. Maecenas eget erat in sapien mattis porttitor. Vestibulum porttitor. Nulla facilisi. Sed a turpis eu lacus commodo facilisis. Morbi fringilla, wisi in dignissim interdum, justo lectus sagittis dui, et vehicula libero dui cursus dui. Mauris tempor ligula sed lacus. Duis cursus enim ut augue. Cras ac magna. Cras nulla. Nulla egestas. Curabitur a leo. Quisque egestas wisi eget nunc. Nam feugiat lacus vel est. Curabitur consectetur.

Suspendisse vel felis. Ut lorem lorem, interdum eu, tincidunt sit amet, laoreet vitae, arcu. Aenean faucibus pede eu ante. Praesent enim elit, rutrum at, molestie non, nonummy vel, nisl. Ut lectus eros, malesuada sit amet, fermentum eu, sodales cursus, magna. Donec eu purus. Quisque vehicula, urna sed ultricies auctor, pede lorem egestas dui, et convallis elit erat sed nulla. Donec luctus. Curabitur et nunc. Aliquam dolor odio, commodo pretium, ultricies non, pharetra in, velit. Integer arcu est, nonummy in, fermentum faucibus, egestas vel, odio.

Sed commodo posuere pede. Mauris ut est. Ut quis purus. Sed ac odio. Sed vehicula hendrerit sem. Duis non odio. Morbi ut dui. Sed accumsan risus eget odio. In hac habitasse platea dictumst. Pellentesque non elit. Fusce sed justo eu urna porta tincidunt. Mauris felis odio, sollicitudin sed, volutpat a, ornare ac, erat. Morbi quis dolor. Donec pellentesque, erat ac sagittis semper, nunc dui lobortis purus, quis congue purus metus ultricies tellus. Proin et quam. Class aptent taciti sociosqu ad litora torquent per conubia nostra, per inceptos hymenaeos. Praesent sapien turpis, fermentum vel, eleifend faucibus, vehicula eu, lacus.

Bijlagen

Bijlage A

De eerste bijlage

In de bijlagen vindt men de data terug die nuttig kunnen zijn voor de lezer, maar die niet essentieel zijn om het betoog in de normale tekst te kunnen volgen. Voorbeelden hiervan zijn bronbestanden, configuratie-informatie, langdradige wiskundige afleidingen, enz.

In een bijlage kunnen natuurlijk ook verdere onderverdelingen voorkomen, evenals figuren en referenties[?].

A.1 Meer lorem

Quisque facilisis auctor sapien. Pellentesque gravida hendrerit lectus. Mauris rutrum sodales sapien. Fusce hendrerit sem vel lorem. Integer pellentesque massa vel augue. Integer elit tortor, feugiat quis, sagittis et, ornare non, lacus. Vestibulum posuere pellentesque eros. Quisque venenatis ipsum dictum nulla. Aliquam quis quam non metus eleifend interdum. Nam eget sapien ac mauris malesuada adipiscing. Etiam eleifend neque sed quam. Nulla facilisi. Proin a ligula. Sed id dui eu nibh egestas tincidunt. Suspendisse arcu.

A.1.1 Lorem 15–17

Nulla in ipsum. Praesent eros nulla, congue vitae, euismod ut, commodo a, wisi. Pellentesque habitant morbi tristique senectus et netus et malesuada fames ac turpis egestas. Aenean nonummy magna non leo. Sed felis erat, ullamcorper in, dictum non, ultricies ut, lectus. Proin vel arcu a odio lobortis euismod. Vestibulum ante ipsum primis in faucibus orci luctus et ultrices posuere cubilia Curae; Proin ut est. Aliquam odio. Pellentesque massa turpis, cursus eu, euismod nec, tempor congue, nulla. Duis viverra gravida mauris. Cras tincidunt. Curabitur eros ligula, varius ut, pulvinar in, cursus faucibus, augue.

Nulla mattis luctus nulla. Duis commodo velit at leo. Aliquam vulputate magna et leo. Nam vestibulum ullamcorper leo. Vestibulum condimentum rutrum mauris. Donec id mauris. Morbi molestie justo et pede. Vivamus eget turpis sed nisl cursus tempor. Curabitur mollis sapien condimentum nunc. In wisi nisl, malesuada at,

dignissim sit amet, lobortis in, odio. Aenean consequat arcu a ante. Pellentesque porta elit sit amet orci. Etiam at turpis nec elit ultricies imperdiet. Nulla facilisi. In hac habitasse platea dictumst. Suspendisse viverra aliquam risus. Nullam pede justo, molestie nonummy, scelerisque eu, facilisis vel, arcu.

Curabitur tellus magna, porttitor a, commodo a, commodo in, tortor. Donec interdum. Praesent scelerisque. Maecenas posuere sodales odio. Vivamus metus lacus, varius quis, imperdiet quis, rhoncus a, turpis. Etiam ligula arcu, elementum a, venenatis quis, sollicitudin sed, metus. Donec nunc pede, tincidunt in, venenatis vitae, faucibus vel, nibh. Pellentesque wisi. Nullam malesuada. Morbi ut tellus ut pede tincidunt porta. Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Etiam congue neque id dolor.

A.1.2 Lorem 18–19

Donec et nisl at wisi luctus bibendum. Nam interdum tellus ac libero. Sed sem justo, laoreet vitae, fringilla at, adipiscing ut, nibh. Maecenas non sem quis tortor eleifend fermentum. Etiam id tortor ac mauris porta vulputate. Integer porta neque vitae massa. Maecenas tempus libero a libero posuere dictum. Vestibulum ante ipsum primis in faucibus orci luctus et ultrices posuere cubilia Curae; Aenean quis mauris sed elit commodo placerat. Class aptent taciti sociosqu ad litora torquent per conubia nostra, per inceptos hymenaeos. Vivamus rhoncus tincidunt libero. Etiam elementum pretium justo. Vivamus est. Morbi a tellus eget pede tristique commodo. Nulla nisl. Vestibulum sed nisl eu sapien cursus rutrum.

Nulla non mauris vitae wisi posuere convallis. Sed eu nulla nec eros scelerisque pharetra. Nullam varius. Etiam dignissim elementum metus. Vestibulum faucibus, metus sit amet mattis rhoncus, sapien dui laoreet odio, nec ultricies nibh augue a enim. Fusce in ligula. Quisque at magna et nulla commodo consequat. Proin accumsan imperdiet sem. Nunc porta. Donec feugiat mi at justo. Phasellus facilisis ipsum quis ante. In ac elit eget ipsum pharetra faucibus. Maecenas viverra nulla in massa.

A.2 Lorem 51

Maecenas dui. Aliquam volutpat auctor lorem. Cras placerat est vitae lectus. Curabitur massa lectus, rutrum euismod, dignissim ut, dapibus a, odio. Ut eros erat, vulputate ut, interdum non, porta eu, erat. Cras fermentum, felis in porta congue, velit leo facilisis odio, vitae consectetur lorem quam vitae orci. Sed ultrices, pede eu placerat auctor, ante ligula rutrum tellus, vel posuere nibh lacus nec nibh. Maecenas laoreet dolor at enim. Donec molestie dolor nec metus. Vestibulum libero. Sed quis erat. Sed tristique. Duis pede leo, fermentum quis, consectetur eget, vulputate sit amet, erat.

Bijlage B

De laatste bijlage

In de bijlagen vindt men de data terug die nuttig kunnen zijn voor de lezer, maar die niet essentieel zijn om het betoog in de normale tekst te kunnen volgen. Voorbeelden hiervan zijn bronbestanden, configuratie-informatie, langdradige wiskundige afleidingen, enz.

B.1 Lorem 20-24

Nulla ac nisl. Nullam urna nulla, ullamcorper in, interdum sit amet, gravida ut, risus. Aenean ac enim. In luctus. Phasellus eu quam vitae turpis viverra pellentesque. Duis feugiat felis ut enim. Phasellus pharetra, sem id porttitor sodales, magna nunc aliquet nibh, nec blandit nisl mauris at pede. Suspendisse risus risus, lobortis eget, semper at, imperdiet sit amet, quam. Quisque scelerisque dapibus nibh. Nam enim. Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit. Nunc ut metus. Ut metus justo, auctor at, ultrices eu, sagittis ut, purus. Aliquam aliquam.

Etiam pede massa, dapibus vitae, rhoncus in, placerat posuere, odio. Vestibulum luctus commodo lacus. Morbi lacus dui, tempor sed, euismod eget, condimentum at, tortor. Phasellus aliquet odio ac lacus tempor faucibus. Praesent sed sem. Praesent iaculis. Cras rhoncus tellus sed justo ullamcorper sagittis. Donec quis orci. Sed ut tortor quis tellus euismod tincidunt. Suspendisse congue nisl eu elit. Aliquam tortor diam, tempus id, tristique eget, sodales vel, nulla. Praesent tellus mi, condimentum sed, viverra at, consectetur quis, lectus. In auctor vehicula orci. Sed pede sapien, euismod in, suscipit in, pharetra placerat, metus. Vivamus commodo dui non odio. Donec et felis.

Etiam suscipit aliquam arcu. Aliquam sit amet est ac purus bibendum congue. Sed in eros. Morbi non orci. Pellentesque mattis lacinia elit. Fusce molestie velit in ligula. Nullam et orci vitae nibh vulputate auctor. Aliquam eget purus. Nulla auctor wisi sed ipsum. Morbi porttitor tellus ac enim. Fusce ornare. Proin ipsum enim, tincidunt in, ornare venenatis, molestie a, augue. Donec vel pede in lacus sagittis porta. Sed hendrerit ipsum quis nisl. Suspendisse quis massa ac nibh pretium cursus. Sed sodales. Nam eu neque quis pede dignissim ornare. Maecenas eu purus ac urna tincidunt congue.

Donec et nisl id sapien blandit mattis. Aenean dictum odio sit amet risus. Morbi purus. Nulla a est sit amet purus venenatis iaculis. Vivamus viverra purus vel magna. Donec in justo sed odio malesuada dapibus. Nunc ultrices aliquam nunc. Vivamus facilisis pellentesque velit. Nulla nunc velit, vulputate dapibus, vulputate id, mattis ac, justo. Nam mattis elit dapibus purus. Quisque enim risus, congue non, elementum ut, mattis quis, sem. Quisque elit.

Maecenas non massa. Vestibulum pharetra nulla at lorem. Duis quis quam id lacus dapibus interdum. Nulla lorem. Donec ut ante quis dolor bibendum condimentum. Etiam egestas tortor vitae lacus. Praesent cursus. Mauris bibendum pede at elit. Morbi et felis a lectus interdum facilisis. Sed suscipit gravida turpis. Nulla at lectus. Vestibulum ante ipsum primis in faucibus orci luctus et ultrices posuere cubilia Curae; Praesent nonummy luctus nibh. Proin turpis nunc, congue eu, egestas ut, fringilla at, tellus. In hac habitasse platea dictumst.

B.2 Lorem 25-27

Vivamus eu tellus sed tellus consequat suscipit. Nam orci orci, malesuada id, gravida nec, ultricies vitae, erat. Donec risus turpis, luctus sit amet, interdum quis, porta sed, ipsum. Suspendisse condimentum, tortor at egestas posuere, neque metus tempor orci, et tincidunt urna nunc a purus. Sed facilisis blandit tellus. Nunc risus sem, suscipit nec, eleifend quis, cursus quis, libero. Curabitur et dolor. Sed vitae sem. Cum sociis natoque penatibus et magnis dis parturient montes, nascetur ridiculus mus. Maecenas ante. Duis ullamcorper enim. Donec tristique enim eu leo. Nullam molestie elit eu dolor. Nullam bibendum, turpis vitae tristique gravida, quam sapien tempor lectus, quis pretium tellus purus ac quam. Nulla facilisi.

Duis aliquet dui in est. Donec eget est. Nunc lectus odio, varius at, fermentum in, accumsan non, enim. Aliquam erat volutpat. Proin sit amet nulla ut eros consectetur cursus. Phasellus dapibus aliquam justo. Nunc laoreet. Donec consequat placerat magna. Duis pretium tincidunt justo. Sed sollicitudin vestibulum quam. Nam quis ligula. Vivamus at metus. Etiam imperdiet imperdiet pede. Aenean turpis. Fusce augue velit, scelerisque sollicitudin, dictum vitae, tempor et, pede. Donec wisi sapien, feugiat in, fermentum ut, sollicitudin adipiscing, metus.

Donec vel nibh ut felis consectetur laoreet. Donec pede. Sed id quam id wisi laoreet suscipit. Nulla lectus dolor, aliquam ac, fringilla eget, mollis ut, orci. In pellentesque justo in ligula. Maecenas turpis. Donec eleifend leo at felis tincidunt consequat. Aenean turpis metus, malesuada sed, condimentum sit amet, auctor a, wisi. Pellentesque sapien elit, bibendum ac, posuere et, congue eu, felis. Vestibulum mattis libero quis metus scelerisque ultrices. Sed purus.

Bibliografie

- [1] I. Baek, M. Lee, S. Seo, M.-J. Lee, D. Seo, D. S. Suh, J. Park, S. Park, T. Kim, I. Yoo, U.-i. Chung, and J. Moon. Highly scalable nonvolatile resistive memory using simple binary oxide driven by asymmetric unipolar voltage pulses. In *Electron Devices Meeting, 2004. IEDM Technical Digest. IEEE International*, pages 587–590, Dec 2004.
- [2] Y.-Y. Chen, L. Goux, L. Pantisano, J. Swerts, C. Adelman, S. Mertens, V. Afanasiev, X. Wang, B. Govoreanu, R. Degraeve, S. Kubicek, V. Paraschiv, B. Verbrugge, N. Jossart, L. Altimime, M. Jurczak, J. Kittl, G. Groeseneken, and D. Wouters. Fully cmos beol compatible hfo₂ rram cell, with low program current, strong retention and high scalability, using an optimized plasma enhanced atomic layer deposition (peald) process for tin electrode. In *Interconnect Technology Conference and 2011 Materials for Advanced Metallization (IITC/MAM), 2011 IEEE International*, pages 1–3, May 2011.
- [3] L. . CHUA. Memristor-the missing circuit element. *IEEE Transactions of circuit theory*, September 1971.
- [4] K. M. Kim, B. J. Choi, B. W. Koo, S. Choi, D. S. Jeong, and C. S. Hwang. Resistive switching in pt/al₂o₃/tio₂/ru stacked structures. *Electrochem. Solid State Lett.*, 9G343–G346, 2006.
- [5] G. E. MOORE. Cramming more components onto integrated circuits. *Electronics*, April 1965.
- [6] K. Prall and K. Parat. 25nm 64gb mlc nand technology and scaling challenges invited paper. In *Electron Devices Meeting (IEDM), 2010 IEEE International*, pages 5.2.1–5.2.4, Dec 2010.
- [7] D. B. Strukov, G. S. Snider, D. R. Stewart, and R. S. Williams. The missing memristor found. *Nature*, 453(7191):80–83, 2008.
- [8] H. S. P. Wong, H.-Y. Lee, S. Yu, Y.-S. Chen, Y. Wu, P.-S. Chen, B. Lee, F. Chen, and M.-J. Tsai. Metal oxide rram. *Proceedings of the IEEE*, 100(6):1951–1970, June 2012.

Fiche masterproef

Studenten: Wouter Diels
Alexander Standaert

Titel: Ontwerp van een RRAM geheugen

Engelse titel: The best master thesis ever

UDC: 621.3

Korte inhoud:

Hier komt een heel bondig abstract van hooguit 500 woorden. L^AT_EX commando's mogen hier gebruikt worden. Blanco lijnen (of het commando `\par`) zijn wel niet toegelaten!

Nam dui ligula, fringilla a, euismod sodales, sollicitudin vel, wisi. Morbi auctor lorem non justo. Nam lacus libero, pretium at, lobortis vitae, ultricies et, tellus. Donec aliquet, tortor sed accumsan bibendum, erat ligula aliquet magna, vitae ornare odio metus a mi. Morbi ac orci et nisl hendrerit mollis. Suspendisse ut massa. Cras nec ante. Pellentesque a nulla. Cum sociis natoque penatibus et magnis dis parturient montes, nascetur ridiculus mus. Aliquam tincidunt urna. Nulla ullamcorper vestibulum turpis. Pellentesque cursus luctus mauris.

Thesis voorgedragen tot het behalen van de graad van Master of Science in de ingenieurswetenschappen: elektrotechniek, optie Elektronica en geïntegreerde schakelingen

Promotor: Prof. dr. ir. W. Dehaene

Assessoren: Prof. dr. ir. R. Lauwereins
Prof. dr. ir. M. Verhelst

Begeleiders: ir. B. Baran
dr. ir. S. Cosemans